

מה נתן יונתן לאלתרמן מרדכי נאור

במשך כ-33 שנים (1934-1967) כתב המשורר נתן אלתרמן מדור פובליציסטי, שרוב הזמן היה מחורז, ורק בשנותיו האחרונות היה בפרוזה. בסך הכל פרסם אלתרמן למעלה מ-1,000 טורים. ההתחלה הייתה ב"תוספת הערב" של העיתון "דבר", במדור שנקרא "סקיצות תל-אביביות". לאחר מספר חודשים עבר אלתרמן ל"הארץ", שבו כתב טור מחורז, "רגעים", במועדים לא קבועים, במשך יותר משמונה שנים (נובמבר 1934 – ינואר 1943). בתחילת 1943, חזר ל"דבר" והחל לפרסם את "הטור השביעי", ובו התמיד 24 שנים.

ככל שחלפו השנים הפך טורו של אלתרמן לביטוי ציבורי ולאומי ראשון במעלה והיה מאבני היסוד של תקופת המאבק להקמת המדינה והדור הראשון של מדינת ישראל. לצד מעריכים ומעריצים רבים היו לאלתרמן גם יריבים שהגיבו בדרכים שונות על דבריו, לעיתים בחריפות יתרה. שלוש הדוגמאות שלהלן הן מהתקופה שלפני קום המדינה ושונות זו מזו. ייחודן בכך, שכפי שנהג אלתרמן בכתבתו האקטואלית רוב השנים, אף התגובות הן מחורזות.

"ג. אלתרמן פסל את חרוזי"

הדוגמה הראשונה מחזירה אותנו לימי הבראשית של הכתיבה האקטואלית האלתרמנית. טורו הראשון במסגרת "הסקיצות התל-אביביות" ראה אור, כאמור, ב"תוספת ערב" של העיתון "דבר" ב-20 ביולי 1934 (בחתימת אלוף נון). עד תחילת נובמבר 1934 פרסם אלתרמן 26 "סקיצות" כאלה – וחדל. לאחר הפסקה של שבוע חודשו הטורים המחורזים, שעד מהרה זכו לכותרת "רגעים", ב"הארץ", בחתימה סתמית למדי – אגב.

מדוע החליף אלתרמן כה מהר את האכסניה? לכאורה הסיבה היתה חומרית: "הארץ" הציע לאלתרמן, המשורר הצעיר (בן 24) וככל הנראה היחפן למדי, משרה קבועה של "מתרגם הטלגרמות". לצידה הוא הוזמן לכתוב את טורי "רגעים" (ללא תמורה). ואולם היו עוד שתי סיבות: א. המקום שהעמיד "דבר" לטוריו המחורזים של אלתרמן לא היה בקדמת הבימה אלא בשוליה – לא בעיתון הבוקר, המכובד והנפוץ ביותר בארץ בימים ההם, אלא בתוספת הערב העממית והקלילה יותר; ב. אלתרמן לא שבע נחת מרמת התוספת ועוד יותר מכך מכמה טורים מחורזים שנכללו בה, לצד הטורים שלו.

שבועות ספורים לאחר מעברו ל"הארץ" מצא עצמו אלתרמן מעורב בפולמוס חריף בין עיתונו לשעבר לעיתונו שבהווה, וחשף תוך כדי כך את תחושותיו הקשות ביחס ל"דבר". הפולמוס נגרם בשל שני מאמרים שפרסם שמריהו גורליק, פובליציסט ומבקר ספרות ותיק, שעלה ארצה ב-1933, כתב תחילה ב"דבר" ולאחר מכן ב"הארץ". במאמרו ב"הארץ" ביקר גורליק בחריפות את תנועת הפועלים הארצישראלית ואת מנהיגיה, וזכה לתגובות חריפות לא פחות ב"דבר" על "בגידתו"

המחבר מבקש להודות ליוספה פכר מ"יד יערי" בגבעת חביבה, ליוסף קיסטר מבית ז'בוטינסקי בתל אביב ולמרדכי שלו מירושלים, על סיועם באיתור שירי ה"מתקיפים".

ועוינותו למעמד הפועלים. "הארץ" נחלץ להגן עליו, ובין השאר פרסם מאמר ארוך משל נתן אלתרמן, בשם "פרוזורים", שאליו נלווה כותר משנה: "פולמוס בלויית זמר" ("הארץ", 22 בנובמבר 1934).. התיבה זמר אינה צריכה להטעות: היא מתייחסת לטור מחורז ארוך בשם "לא השפעת? כן השפעת!" שראה אור ב"דבר" ב-19 בנובמבר 1934, בחתימת הפסבדונים אתב"ש. אותו אתב"ש, שעוד מעט תתברר זהותו, כיוון את חיצו במפורש אל "ר' שמריהו" (הלוא הוא גורליק) וסתר את טענותיו אחת לאחת.

אלתרמן, במאמרו, סבר שטעה "דבר" בצאתו למלחמה מיותרת נגד גורליק, שביקש לבקר ומצא עצמו "אויב תנועת הפועלים". על שיקול דעת העיתון הוא כתב בעוקצנות ש"קולמוסיו מרובים ומוחותיו לא הראו את עצמם מרובים באותה מידה".

גם על איכות טורו המחורז של אתב"ש, שכוון נגד גורליק, שפך אלתרמן את זעמו: "אינני יודע אם אתב"ש זה, שחתם על אותו מזמור הוא חרזן מקצועי או רק מתחיל בענף זה. על כל פנים, במקרה שלפנינו היה על המערכת לחקור ולבדוק היטב [במי המדובר]".

בהמשך הדברים כתב אלתרמן, שבעבר הקרוב היה לו קשר ל"דבר", שהרי "אני עצמי הדפסתי לא פעם חרוזי-שיר על עמודיו של עיתון הערב". וכאן יצא המרצע מן השק, ונתגלתה דעתו האמיתית של המשורר על ה"תוספת": "גם בזמן השתתפותי וגם אחרי כן נדפסו על אותו העמוד חרוזים שהיו סטירת-לחי לכל סופר עברי, הכותב את דבריו באותן כ"ב האותיות".

למחרת היום, הצטרף לאלתרמן ב"הארץ" תנא מסייע בחתימת מ"ט, שתקף אף הוא את אתב"ש בחרוזים חריפים:

בוֹשׁ, פִּיטוֹן, הַסֵּמֶק כְּסֵלֶק
בְּ"דָבָר" שֶׁל בֵּין עַרְבִים;
עַד מָתִי עַל רֵאשׁ גּוֹרְלִיק
מוֹץ תִּשְׁפֹךְ קִבִּי קִבִּים!

התערבותו של אלתרמן בסכסוך המתקשר עם גורליק יצרה מצב חדש, ש"דבר" לא יכול היה לעבור עליו לסדר היום. ב"תוספת ערב" של מוצאי-שבת, 24 בנובמבר 1934 (ה"תוספת", אכן, הופיעה שבעה ימים בשבוע), הגיב דן פינס, מעורכי "דבר", ברשימה שכותרתה הייתה: "בזמר ובלי זמר". פינס הביע פליאה על ביקורתו של אלתרמן על מערכת "דבר" ואיך "לפתע פתאום, בן לילה ממש, גילה דופי בטעמו הספרותי של אותו עתון". ומדוע לא העיר ולא ביקר בעת שהשתתף ב"דבר" על חרוזים של אחרים שהם "סטירת לחי לכל סופר עברי"?

אולם התגובה העיקרית נגד אלתרמן ראתה אור ב"תוספת ערב" של ה-26 בנובמבר 1934. כתב אותה, בחרוזים, אותו אתב"ש שהותקף קשות על-ידי אלתרמן, ובדיעבד אנו יודעים שמאחורי הפסבדונים הסתתר עורכו המוערך של מוסף "דבר" לספרות, דב שטוק (סדן).

בשירו בא סדן חשבון עם אלתרמן, לא רק על כך שהעליבו על חוסר כישרונו השירי; הוא גינה את עריקתו ומעברו ל"הארץ" וגייס לעזרתו גיבור תנ"כי ידוע, איוב. כמו איוב המוכה והחבול התפלש גם אתב"ש באפר. להלן השיר במלואו:

אָנִי יוֹשֵׁב בְּאֶפֶר

אָנִי יוֹשֵׁב בְּאֶפֶר
וְקוֹרָא בְּסֶפֶר

אֱלֹהִים יוֹדֵעַ,
כִּי חֲרוּזֵי צוֹלַע)
וְקוֹרָא בְּסֵפֶר
כְּמוֹבֵן – אִיּוֹב.
כִּי אֵבֶל וּמְכָאוֹב
בְּאוֹנֵי וְלִבֵּי דָוִד:
נ. אֶלְתֶּרְמֵן פֶּסֶל אֶת חֲרוּזֵי.

וּבְכֹן, אֲנִי יוֹשֵׁב בְּאֶפֶר
וְקוֹרָא בְּסֵפֶר
(הֵה, גַּם עֲכָשׁוּ
חֲרוּזֵי יוֹצֵא בְּקֶב)
עַל אוֹתוֹ אִיּוֹב
(קִצַּת בְּחוֹר פֶּטְלִי,
מִיסוּרִים לְרַב,
כִּידוּעַ).
וּפְתָאם
וְנִפְתְּרָה חֵידָה לִי:
אִיכָה בֶן שָׁבוּעַ
וְאוֹלֵי בֶן יוֹם
יְד-הַחֲרוּזִים נְגוּלָה
מַעַל פִּי בְּאֶר "דְּבַר"
וּבְמִשִּׁיכַת קְלָמוֹס
בְּקוֹ חֶלֶק, יֵשֶׁר
הַצְּלִיחָה
לְמַצּוֹא לָהּ
פְּרוֹזְדוּרִיָּה לְמִנּוּס
ב"הָאֶרֶץ". נו, וְנִיחָא.

כִּי מִפִּי מְנַחֲמֵי הַטּוֹב
רַב-הַשֶּׁבֶר וְהַשְּׂאָה
וְהַיְאוֹשׁ
מִפִּי אִיּוֹב
- בְּפֶרֶק לְמ"ד חֵי"ת -
שְׁמַעְתִּי זֶה הָאֵמֶר:
"לְאַחֲזֵ בְּכַנְפוֹת ה'הָאֶרֶץ" - -
תִּתְּהֶפֶךְ כְּחֶמֶר - -
- - כְּמוֹ לְבוּשׁ. - -

(הסברים לשיר: יושב אני באפר, לפי איוב, ב, 8: "והוא יושב בתוך-האפר"; חרוזי צולע – רמז לדברי אלתרמן כל יכולתו השירית הדלה של אתב"ש; פרוזדוריה למנוס – רמז עבה לשם מאמרו של אלתרמן ב"הארץ" – "פרוזדורים"; בהמשך הפסוק מאיוב לח, 13, אחרי המילים "לאחוז בכנפי הארץ", הושמטו שלוש מילים רבות משמעות: "וינערו רשעים ממנה").

שני גיבורי הפרשה, אלתרמן וסדן, התעלמו בשנים הבאות מהעימות המוקדם הזה ושררה ביניהם הערכה רבה. כשמלאו לסדן שישים שנה, כתב עליו אלתרמן טור מחורז (אחד האחרונים שלו) מלא הוקרה והערצה. מספר שנים קודם לכן כתב לו:

אֶל דְּלֵתִים פְּתוּחוֹת לֹא אֶתְפָּרֵץ
וְאוֹמֵר נָא דְבַר שְׁבִיטוֹד הַמוֹסֵד הוּא:

רְבִים חֲכָמִים וְסוֹפְרִים בְּאַרְץ,
אֲךְ סֵדְנָא דְאֶרְעָה חֵד הוּא.

נתן א. ונתן ק.

שמונה שנים ורבע לאחר שעבר אלטרמן מ"דבר" ל"הארץ", הוא עשה את הדרך חזרה. נשכח הסכסוך הישן ומתחילת פברואר 1943 ראו אור שיריו במסגרת "הטור השביעי" ב"דבר", אלה שעד מהרה יזכו את אלטרמן, שחתם מעתה בכינוי נתן א., במעמד-על ביישוב ובספרות העברית.

אלטרמן, שלא אחת האשימוהו שהוא מתפקד כ"משורר חצר" של הממסד, הפתיע מדי פעם בטוריו החריפים, שיצאו נגד הממסד. כזה היה שירו "אילוף ילדים", אחד הראשונים במסגרת "הטור השביעי", שראה אור באמצע אפריל 1943. בטור זה תקף המשורר בחריפות יתרה את תנועות הנוער הסוציאליסטיות. תנועות אלה היו יקירות "ארץ ישראל העובדת", וראוי לזכור כי ההתקפה עליהן פורסמה ב"דבר", ביטאון הסתדרות העובדים.

השיר מתאר קבוצות של ילדים, חניכי תנועות-נוער מתחרות, המחזיקים בדעות פוליטיות מנוגדות שהונחלו להם, כמובן, על-ידי מדריכיהם:

על קריאות-הפקוד מְשֻׁרְקֵית חוֹזְרֵת.
צוּעֵדִים תִּינוּקוֹת
שְׁגָדְלָם כְּזֵרֵת.

...

גְּדוּד שֶׁל דִּינָה צוּעֵק, לְפִי צוֹ הַפּוֹקֵדִים:
מְדִינַת-יְהוּדִים! וְהַבּוּז לְבוּגָדִים! –
וְגְדוּד יוֹסֵי עוֹנָה: רַק אֲרָגוֹן מְשִׁתֵּף!
כִּי שׁוֹנוֹת הַשְּׁקֵפוֹת עוֹלְמוֹ שֶׁל הַטֶּף.

וְלֹא פֶעַם בֵּין אֵלֶּה יוֹנְקֵי-הַשְּׁקֵפוֹת
מִתְחִילוֹת אֲבָנִים לְעוֹפֵף – וְעִפּוֹת!
וּבְלִבָּנוּ שְׂמִיחָה וְגִילָה וְאוֹרָה
לְמִרְאֵה תִינוּקוֹת בְּעֲלֵי הַפֶּרֶה.

ואין פלא שכל זה קורה, שהרי צמח לנו טיפוס חדש של ילד-צבר:

יְלָד-רוֹבוֹט! תִּכְּי! יְלָד כְּלִי-וּמְכָשִׁיר!
וְקִדְמָה,
קִדְמָה,
קִדְמָה בְּשִׁיר!

ומי אשם? אלטרמן היפנה אצבע מאשימה אל מדריכי התנועות. המדריך הצעיר, לעיתים נער בעצמו, הוא המוביל את עדר-החניכים בדרך הנלוזה:

כֶּךְ הַטֶּף צוּעֵדִים
וּבְרֵאשֵׁם, כְּטוֹר-עֶפֶל,
הַבְּחוּר הַנוֹשֵׂא לְצֵאֲנוֹ אוֹר-מֵאֶפֶל,
הַמְּצַבֵּיא רֵב-הַדַּעַת וְקֶצֶר-הַמְּכַנְס,
שֶׁפְּסוּקִים לְשִׁנוֹן הוּא חָגוּר וּמְשַׁנֵּס,

שְׁלִיטָם וּמוֹשְׁלָם שֶׁל יְלָדֵי הַיְהוּדִים –
הַמְדַרְיֵךְ הַפּוֹלִיטִי
שֶׁל גֵּן-הַיְלָדִים!

(טור עופל – מינוח עברי מיושן למגדל אייפל)

וכך משחית המדריך את נפשותיהם הרכות של חניכיו, ואיש לא מתערב בנעשה,
זולת המשורר הקורא במרי זעמו:

וְאֵין אִישׁ שִׁיתַּפֵּס בְּצוֹאֲרוֹן מְעִילוֹ
וְיִטְלֹטֵל וַיִּקְרָא: עַד הַלּוֹם! הַלְאֵה לֹא!

אֵין עוֹצֵר! וְנִמְשָׁךְ הַמְשָׁחֵק וְנִמְשָׁךְ!
כִּי מוֹלִיךְ הַמְדַרְיֵךְ – וְקַדִּימָה בְּסֶךְ!
כִּי בְלִשׁוֹן בְּנֵי-אָדָם (הַנְשַׁכַּחַת כְּעַת)
אֵיךְ קוֹרְאִים לְמַחְזָה? הַשְׁחַתָּה וְדָבָר חֲטָא!
אָבֵל פֹּה, בְּלִשׁוֹנֵנוּ, לְחֹן וַיִּפִּי-תֹאֵר,
קוֹרְאִים גַּם לָזֶה –
תְּנוּעַת נֵעֵר!

(הפיזור – במקור)

בחוגי תנועות הנוער החלוציות (הנוער העובד, המחנות העולים, גורדוניה והשומר הצעיר) התקבל השיר בתדהמה. במיוחד סערו הרוחות בתנועת השומר הצעיר, אולי מפני שורה בשיר שהזכירה "תינוקות ניא-מרקסיסטים". אחד מראשי המחנכים בקיבוץ הארצי, מנחם גרסון, פרסם מאמר נוקב נגד אלתרמן בכתב העת "השומר הצעיר", ולענייננו חשובה תגובתו של משורר צעיר, בן 20 בעת ההיא, נתן קליין, חבר ההנהגה הראשית של השומר הצעיר.

בגיליון סיוון תש"ג של "על החומה", ביטאון תנועת השומר הצעיר, השיב קליין לאלתרמן בשיר ארוך בן 16 בתים, ועשה זאת תוך שתי התרסות בולטות: את שירו הכתיר בכותרת "טור אחרון", בהנגדה ל"טור השביעי" של אלתרמן, ועל השיר הוא חתם בכינוי "נתן ק.", תוך רמז ברור לאלתרמן, הלוא הוא "נתן א."

להלן שבעה מבתי שירו של "נתן ק.", שיש בהם רמזים והפניות לשורותיו של אלתרמן, תוך מגמה להעמיד במקומו את "המשורר התל-אביבי" ולהזכיר לו שרק בזכות החלוציות ושאר פעילותן של תנועות הנוער, ולא ישיבה בבתי קפה, יש לו זכות קיום בעיר (השיר הודפס ללא ניקוד):

יש עטים בעולם שלקו בפיקחות –
חריפה, נבונה, עוקצנית וקוטלת.
וכיון שלהם הנייר והזכות
ופתחם נתברך בשלט:

"כותבי הטורים רחבי הדעת
ונכונים להלך בשבילי הזהב".
ממרומי "אררט" הם יפסיעו בצעד
ברחוב תל-אביבי רחב.

ושלווה פסיעתם וגם רב משמעית
(ובזו נתברכו רק רושמי רשומות)
רגליהם בוודאי לא תצעיד משרוקית
ועל כן עיניהם חכמות...
...

יש עטים חדודים, להבם הוא כתער,
לקרב שש מאוד דמיונם היוצר.
ובאבח [טבח] מלים, גם תינוק וגם נער
ישמטו כעמיר אחרי הקוצר.

אך עצור!
לא פרחי תינוקות בני הנוער,
וטרם נולד הנביא הטהור
שיאחז בצוארונם ויטיף להם בטוהר
על דרך אחרת לאור.

כי בזכות הפוסעים קצרי המכנס
פייטנים, זמרים, פרנסים של קהל
יברכו בדיבור, בשירה ובזמר
חניתא, אילון, תל עמל!

לא משחק! ואבוי ואבוי אם יתם!
עמדו גם יועם בשיריך הזוהר,
פייטנים בקריות קיימים בזכותם,
בזכותה של תנועת הנוער.

למי שאינו יודע, נתן קליין הצעיר הוא המשורר נתן יונתן, ועד כמה שידוע בשנים מאוחרות יותר התעלם לחלוטין משיר נעורים זה. יתר על כן, הוא היה ממעריציו של אלתרמן, וב-1948, כשראה אור הכרך הראשון של "הטור השביעי" (ובו גם "אילוף ילדים" שכה הותקף על-ידו), כתב בהתייחסו לאלתרמן: "רבים מאתנו חייבים למען האמת לפסוק על עצמנו ועליו, מה שפסקו משוררי רוסיה בשעתם: 'כל מה שבנו – מפושקין!' ("בשער", גל' 3, 22 באפריל 1948).

"טור מול טור"

אם ב-1943 באה ההתקפה על אלתרמן משמאל, חמש שנים אחר-כך הבליסטראות השיריות שנורו לעברו באו מהימין, וליתר דיוק ממחותרת לח". היו אלה הימים של דמדומי שלטון המנדט ולח"י הרשה לעצמו לפרסם יומון בשם "מברק", שתקף את ה"ממסד", דהיינו את מפא"י, וכל מי שהיה מקורב אליו, לרבות אלתרמן.

ב"מברק" (כן בכרוזי לח"י שהודבקו על הקירות ונשאו את השמות "המעש" ו"חזית הנוער") התפרסם מאז שלהי 1947 מדור קבוע שנקרא "טור מול טור" וכל-כולו מענה לטוריו של אלתרמן ב"דבר" ("הטור השביעי"). תחילה כתבו את הטורים ישראל שייב (אלדד) ונתן ילין-מור, מראשי לח"י. לאחר מכן עבר "טור מול טור" לידי של צעיר כישרוני וחריף בשם מרדכי שלו, שחתם על טוריו בכינוי "בן בלאדן".

שלו, שהיה בקיא מאין כמותו בשירת אלתרמן, שיבץ בטוריו פסוקים וחרוזים בעיקר משיריו הליריים של המשורר. כך עשה בטורו "המשורר ושירו" שפורסם

ב"המעש" בכסלו תש"ח (דצמבר 1947), במקביל לפרסום שירו הנודע של אלתרמן, "מגש הכסף". הבית הראשון מורכב כולו משורות אלתרמניות הלקוחות משירו "המחותרת" ("שמחת עניים", 1941):

בְּאֶשֶׁר יִהְיֶה עוֹיְנוֹ,
לֹא נִרְפָּנוּ יוֹמָם וְאָמֶשׁ.
סֵב תִּסְבְּנָה אַחֲרָיו עֵינָיו,
כְּמוֹ סֵב חֲמָנִים עִם שְׂמֵשׁ.
כִּי נִכּוֹנוּ צָרִים לְרַעַד,
כִּי הָעֵת כְּמוֹ גַר נִגְרַעַת,
כִּי הָאוֹת יִבְקַע קֶרֶת,
וְלֹאוֹת נִכּוֹנָה מִחֲתָרֶת!

אלתרמן שם לאחר המילה מחותרת נקודה. שלו בטורו ובשירו הציב שם סימן קריאה, להדגשת פועלה של המחותרת שבשירותה פעל – לח"י.

בהמשך הטור החלה ההתקפה, שהגיעה לשיאה בבית השני:

מִי כָתַב אֶת דְּבָרֵי הַבֵּלַע:
"הַמְעַשׂ" אוֹ שְׂמָא "חֲרוֹת"?
חֲלִילָה!
רַק נָתַן אֶלְתֶּרְמָן בְּ"שְׂמִחַת עֲנָיִים",
הוֹצֵאת "מִחֲבָרוֹת לְסִפְרוֹת".

כִּי מִתֵּר לְפָזִם שִׁיר אֶרֶךְ אוֹ קָצֵר
עַל קִרְבוֹת וּקְנָאוֹת וְעַל יוֹם-הַשְּׁלָמִים -
וְאַחַר לְהַפִּיךְ לְמִשׁוֹרֵר הַחֲצֵר
שֶׁל כֶּת מִתְבַּרְגֶּנֶת
וְכִיס מְשִׁתְּלִים.

("חרות" – ביטאון אצ"ל שהודבק אף הוא על קירות הבתים. כת מתברגנת – רמז למפא"י. כיס משתלם – האשמה חמורה שאלתרמן כותב את טוריו בשל בצע-כסף המגיע מהממסד המפא"יי)

בשלושת בתיו הנוספים של הטור "המשורר ושירו" השתמש שלו בשורות ובחרוזים נוספים משל אלתרמן, בשינויים קטנים שהתאימו למסר שביקש להעביר.

מרדכי שלו המשיך להתעמת עם אלתרמן, ולמרבה הפלא הדבר לא הרגיז את המשורר והוא אף ניסה לברר מיהו זה הכותב נגדו, תוך שליטה מלאה ביצירותיו. באחת משיחותיו עם המשורר יונתן רטוש, שהיה מקורב ללח"י, ביקש ממנו לברר זאת, באומרו כי כתיבתו של "בן בלאדן" "חוצה את שירתי וכתובה נהדר". הוא אף שאל את רטוש האם יוכל להסדיר לו פגישה עם המשורר הנסתר. שלו דחה את ההזמנה והמשיך לפרסם טורים "כמו אלתרמנים" – ונגד אלתרמן.

ואז הגיע "המפץ הגדול". באמצע אפריל 1948, בדיוק חודש לפני קום המדינה, פרסם אלתרמן טור בוטה במיוחד נגד פעולת אצ"ל (שגם לח"י הצטרף אליה) בכפר הערבי דיר יאסין הסמוך לירושלים. בפעולה זו, ב-9 באפריל 1948, ירו אנשי אצ"ל ולח"י למוות בכ-250 מאנשי הכפר – גברים, נשים, זקנים וילדים. כך דווח אז בהרחבה בארץ ובעולם (כיום יש עוררים, גם בצד הפלסטיני, על המספר).

הסוכנות היהודית ("הממשלה שבדרך" ערב קום המדינה) וכמעט כל אמצעי התקשורת היהודיים גינו בחריפות את המעשה. אלתרמן כתב טור בן עשרה בתים, בשם "עם הפגנה שלא נערכה" ("דבר", יום שישי, 16 באפריל 1948), שממנו יובאו להלן שישה. בתחילתו הביע פליאה:

לא יצאה אל הרחוב הפגנת המונים
במצעד מאגרף וגא,
להרעים פה אחד שאגת חרונים
ולאצ"ל לקרא:
מ ח ו ר י כ צ א!

(הפיזור – במקור)

בבתיו הבאים של הטור שפך אלתרמן זעמו על האצ"ל והעלה את השאלה מי היו רבותיו במלאכת ההרג:

צא ותן מענה! והעם יאזין!
קום ענה רק על זאת ותברך:
מי היו רבותיך בליל דיר-יסיין?
מי?
דניקין?
או חיל שיך-ג'ראח?

קום דבר! איך צלצל שם חרות ישראל,
בו דוגלים דבריך
בכרוז ובשיר –
איך צלצל זה השם במסגרת הליל
של חרות הפוגרום העברי הזעיר?

(דניקין - גנרל רוסי "לבן" שבעת מלחמת האזרחים ברוסיה לאחר מהפכת 1917, טבח כוחותיו רבבות יהודים באוקראינה; חיל שיך-ג'ראח – הכוונה לפורעים ערבים, שתקפו ב-13 באפריל 1948 שיירה שעלתה להר הצופים ורצחו 78 מאנשיה, לרבות רופאים ואחיות מבית החולים "הדסה" ומדענים מהאוניברסיטה העברית)

בהמשך תיאר המשורר בקולמוס חד כתער את ההרג בכפר ואיך "כסו אמותם [של הילדים המתים] בתהלת רק ודם/ את נושאי התחיה העברית ונשקם", ושאל:

איך מרגיש את עצמו לאחר מעשה
המפקד במחתרת?
ראשי הגדודים?
הן סוף סוף מארע הוא... הן ליל כזה
הוא ראשון במינו בנסיון היהודים...

בסיום השיר, כתב אלתרמן כי הוא מקווה ומאמין כי "תבוסת" דיר-יאסין כהגדרתו, לא תעיב על ההכנות להקמת הבית השלישי, ואצ"ל לא יצליח להשבית את השמחה:

כי נכוננו לעם ימי קרב ומסה,
אך ידכם לנפשו לא תוכל!
ויחזקוהו האל שאת את ליל התבוסה

שְׁהַנְחִיל נְשָׁקְכֶם לֹו עַל סֵף הַהֵיכָל.

(הפיזור – במקור)

מרדכי שלו, בחתימת "בן בלאדן" הגיב על טורו של אלתרמן כבר למחרת יום פרסומו. מכיוון ש"מברק" הופיע גם במוצאי שבת, קיבלו קוראיו "תשובה אקספרס" (כך נקרא השיר) כבר עם צאת השבת, ב-17 באפריל 1948. וכדי שלא יהיו אי-הבנות, ציין שלו לאחר הכותרת "תשובה אקספרס" בסוגריים: לטור השביעי. הוא לא ביקש להתנצל. לדעתו אז – וגם כיום בשיחתנו עמו לאחרונה – אלתרמן נחפז מדי בכתיבתו ולא בדק לאשורן את העובדות. בדיר יאסין התרחש קרב. הוא, שלו, תיחקר כמה ממשותפיו, לרבות לוחמת לח"י בשם אריאלה ולוחם בשם עמוס קינן, והגיע למסקנה שמדובר היה בכפר פורעים ידוע לשמצה עוד מימי מאורעות 1936/39.

מתוך שמונת בתי השיר מובאים להלן ארבעה. שלו ציטט שורות שלמות מתוך טורו של אלתרמן והגיב על כל אחת מטענותיו. אשר לשורה "מי היו רבותיך בליל דיר יסין"? השיב לאלתרמן שלא היו אלה דניקין וגם לא "חיל שיך-ג'ראח":

לֹאו־דְּוֹקָא מְשׁוֹרֵר; קֶצֶת יוֹתֵר עֵתִיקִים:
שְׁמַעוֹן,
וְלוֹי
וּבְרָק.

(שמעון ולוי הם שניים מבני יעקב, שהרגו את תושבי שכם הזכרים לאחר אונס אחותם דינה ובזזו את כל רכושם, טפס ונשיהם – כמסופר בספר בראשית, פרק לד. ברק – הוא ברק בן אבינועם, מצביא בני ישראל במלחמה עם יבין מלך חצור – שופטים, ד).

הנה כי כן, שלו ראה במשתתפי קרב דיר-יאסין ממשיכים לגיבורי התנ"ך ולא חש כל צורך להתנצל. להיפך. לאחר שהוא הביא בשלמותו את הבית בטורו של אלתרמן המתחיל במילים "קום דבר! איך צלצל שם חרות ישראל" (וראו לעיל), הוא ענה לו:

הוא צִלְצַל, אֵיךְ צִלְצַל!
וְעוֹד אֵיךְ הוּא צִלְצַל!
עַת שְׁחָרַר דִּיר-יָסִין מְעוֹכְרֵי יִשְׂרָאֵל!
וְרַק "קוֹוֶעֶטֶש" גְּלוּיוֹת
פֶּה אֶחָד עִם קְרִיץ-ג'וֹנְס
מְדַבֵּר עַל שְׁחָרוֹר
מְדַבֵּר עַל פּוֹגְרוֹמִס...

(שלו-בן בלאדן היה איתן בדעתו שזה היה קרב שחרור, ורק "קוועטש גלויות", במשמעות רכרוכיות גלותית, הביא את דוברי היישוב "ליישר קו" עם שר המושבות הבריטי, קריץ-ג'ונס, שגינה בתקיפות את פעולת אצ"ל בדיר יאסין. ה"קוועטש" הזה מדבר על שחרור הארץ ומשתמש בביטוי הגלותי, שאינו יאה לארץ-ישראל – פוגרום)

שוב חזר שלו לאלתרמן וציטט שלוש שורות מטורו, המתחילות במילים: "איך מרגיש את עצמו לאחר מעשה המפקד במחתרת?" תשובתו, גם הפעם, היא חד משמעית, והוא פסל לחלוטין את גישת אלתרמן המגנה את פרטי האירוע. המפקד – הדגיש שלו,

הוא מְרִים כּוֹס גְּדוּלָה וְקוֹפֵץ עַל כֶּסֶא

וְקוֹרָא: שְׁתֵּי מַחְתָּרֹת
לְחֵרוֹת הַיְהוּדִים!

בבית האחרון הסיר "משורר לח"י" כל רסן ותקף את "משורר מפא"י" מתחת לחגורה ממש:

זֶה הַכֵּל, בְּחַיִּי,
אֵךְ עֲנִי חֶבֶר
(בְּשֹׁכֵר טְרַחֲתִי)
שְׂאֵלָה לִי כְּזֵית:
אֵיךְ בְּחִיק הַמַּפָּא"י
הוֹפֵךְ מְשׁוֹרֵר
(מְשׁוֹרֵר אֲמֵתִי!)
לְכָלֵב בֵּית?

(מפא"י – מפלגת-השלטון של היישוב היהודי בעת ההיא, במעבר למדינה; כלב בית – רמז עבה לספרו של אורי צבי גרינברג "כלב בית", במשמעות עבד נרצע לממסד הביטחוני, ה"הגנה", ששלל את פעולות הארגונים "הפורשים" אצל ולח"י, והמדיני, הסוכנות היהודית, שהיה ממונה – בשליטת מפא"י – על ה"הגנה").

לא ידוע מה הייתה תגובתו של אלתרמן לטור זה של שלו. מה שכן ידוע שהטורים המחורזים ב"מברק" עוררו חשדות מסוגים שונים, ואף הש"י, שירות הידיעות של ה"הגנה", נחלץ לבדוק מי הכותב. מרדכי שלו מספר, כי באחד הימים נפגש עם העיתונאי והמתרגם, איש "דבר" חיים גליקשטיין, וזה סיפר לו – מבלי שידע שהוא-הוא "בן בלאדן" – כי בחוגי הש"י עלה חשד כי מחבר הטורים ב"מברק" אינו אלא אלתרמן עצמו, שכן רק כך אפשר להסביר את רמתם הגבוהה של השירים.

זו הייתה כמובן שטות מוחלטת, מסכם מרדכי שלו את הפרשה לאחר יותר משישים שנה. הוא אינו מצטער על מה שכתב נגד אלתרמן, לרבות הטור על דיר יאסין, ורק מטעות אחת הוא מבקש להתנער: אלתרמן, בניגוד למה שכתב בטורו "המשורר ושירו" לא היה רודף בצע, אלא אדם נדיב שהרבה במתן-בסתר לחלכאים ונדכאים רבים.

כמבקר-ספרות חריף הרבה שלו לכתוב בשנים הבאות על אלתרמן והפך לאחד ממפרשיו הגדולים. למרות גילו המתקדם הוא ממשיך בכתיבה ונמנה עם "שבט" ספרותי ממש: בתו צרויה שלו היא סופרת; בנו ענר שלו הוא מתמטיקאי וסופר; ואילו אחיו יצחק היה משורר ידוע ובנו של יצחק הוא הסופר מאיר שלו.